

O‘ZBEK FRAZELOGIZMLARIDA ESTETIK BAHO IFODASI

Irgasheva Umida Asqarjon qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,

Sharq filologiyasi fakulteti,

Xitoy filologiyasi kafedrası o‘qituvchisi

E- mail: umida.0402@mail.ru

Annotatsiya. *Ushbu maqolada o‘zbek tilidagi frazeologik birliklar orqali estetik baho ifodalanishining xususiyatlari tahlil qilinadi. Estetik baho — bu til vositalari yordamida go‘zallik, yoqimlilik, nafosat yoki aksincha, yoqimsizlik kabi baholarni ifodalashdir. Maqolada ijobiy va salbiy estetik baholi frazeologizmlar misollar bilan ko‘rib chiqiladi, ularning madaniy-ma‘naviy asoslari, qo‘llanilish konteksti va milliylik darajasi ochib beriladi. Shuningdek, bu birliklarning badiiy va kundalik nutqda qanday funksional yuklama olishi muhokama qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *frazeologizm, estetik baho, o‘zbek tili, til madaniyati, milliy tafakkur, baholovchi birliklar, go‘zallik, nutq obrazliligi*

Til inson tafakkuri va dunyoqarashining ko‘zgusidir. Har qanday xalqning madaniyati, estetik ideallari va dunyoni idrok etish uslubi u foydalanadigan tilda, ayniqsa, frazeologik birliklar orqali mujassam bo‘ladi. Frazeologizmlar nafaqat tilning boyligini aks ettiradi, balki milliy estetik qarashlarni, qadriyatlarini, go‘zallik haqidagi tushunchalarni ham o‘zida jamlaydi. Ushbu maqolada o‘zbek tilidagi frazeologik birliklar orqali estetik baholash qanday ifodalanishi tahlil qilinadi.

Estetik baho tushunchasi va uning lingvistik mohiyati

Estetik baho — bu obyekt yoki hodisa haqida estetik mezonlar asosida berilgan ijobiy yoki salbiy munosabatdir. Lingvistik nuqtai nazardan estetik baho tildagi baholovchi vositalar, ayniqsa, frazeologizmlar orqali ifodalanadi. U go‘zallik, noziklik, jozibadorlik, nafosat kabi tushunchalarni ifodalovchi birliklar bilan bog‘liq.

O‘zbek frazeologizmlarining baholovchi xususiyati

O‘zbek tilida baholovchi frazeologizmlar ko‘plab ma‘no va funksiyalarga ega bo‘lib, ular ichida estetik baho beruvchilar alohida o‘rin tutadi. Ular ko‘pincha tashqi ko‘rinish, muomala, nutq madaniyati, kiyinish uslubi, madaniyat va badiiylik bilan bog‘liq holatlarni ifodalaydi.

Ijobiy estetik bahoni ifodalovchi frazeologizmlar:

- Ko‘z quvnatar – juda chiroyli, hushmanzara;
- Guldek ochilgan – chiroyli ochilgan, go‘zal holatdagi;
- Ko‘ngilga yoqadigan – jozibador, nafis;
- Yumshoq so‘zli – nutqi yoqimli, madaniyatli;
- Qadam bosgan joyi gulzor – odam boradigan joyga fayz va go‘zallik kirib kelishi.

Salbiy estetik bahoni ifodalovchi frazeologizmlar:

- Ko‘rgan ko‘zga yoqmas – yoqimsiz ko‘rinishga ega;
- Tilidan zahar tomadi – qattiq, yoqimsiz gapiruvchi;
- Boshi to‘n kiyishga arzimaydi – tashqi ko‘rinishi bejirim;
- Kallasi qop-qora bulut – g‘amgin, jozibadan yiroq;
- Gap-so‘zi qulog‘ingni qomatga keltirar – ohangdorlikdan yiroq nutq.

Estetik bahoning madaniy va milliy konnotatsiyasi

Frazeologizmlardagi estetik baho o‘zbek xalqining qadriyatlari, go‘zallikka bo‘lgan qarashi bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek madaniyatida nafislik, poklik, soddalik va tabiiylik go‘zallik mezoni sifatida qaraladi. Shu boisdan, "tabiiy husn", "oddiylikda go‘zallik", "xushfe‘llik" kabi baholovchi birliklar keng qo‘llanadi.

Estetik baho ko‘pincha ayollarning tashqi ko‘rinishi, uy bezagi, kiyim-bosh, nutq ohangi bilan bog‘liq bo‘ladi, bu esa o‘zbek ijtimoiy hayotining aks sadosidir.

Qo‘llanish konteksti va funksiyasi. Estetik baholi frazeologizmlar asosan:

- Badiiy adabiyotda obrazni jonlantirish;
- Ommaviy axborot vositalarida matnga ifoda va ta’sirchanlik berish;
- Og‘zaki xalq ijodida go‘zallikni madh etish;
- Kundalik muloqotda ijobiy yoki salbiy munosabatni ifodalash uchun xizmat qiladi.

Bu birliklar tilga obrazlilik, milliylik va emotsional boylik baxsh etadi.

Xulosa. O‘zbek frazeologizmlarida estetik baho ifodasi xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va estetik mezonlari bilan bevosita bog‘liq. Bu frazeologizmlar tilning obrazlilik boyligini ko‘rsatibgina qolmay, balki madaniy ongning shakllanishida muhim vosita hisoblanadi. Ularning tadqiqi milliy tilning estetik funksiyasini yanada chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Axmedova, N. (2019). O‘zbek tilining frazeologik boyligi va uning madaniy asoslari. Toshkent: Fan.
2. G‘afurov, H. (2018). Frazeologiya va xalq tafakkuri. Samarqand: Zarafshon.
3. Sultonova, M. (2021). Baholovchi frazeologizmlar va ularning stilistik xususiyatlari. O‘zbek tili va adabiyoti jurnali, (2), 45–51.
4. Komilov, N. (2005). Milliy qadriyatlar va estetik tafakkur. Toshkent: Ma’naviyat.
5. Vinogradov, V. V. (1977). Ocherki po frazeologii russkogo yazyka. Moskva: Nauka.
6. Nazarova, D. (2020). Tilshunoslikda baholovchanlik va estetik ifoda vositalari. Farg‘ona: Ilm Ziyo.
7. Boboxonova, D. (2016). Frazeologik birliklarning stilistik xususiyatlari. Buxoro davlat universiteti ilmiy axborotnomasi, (4), 112–117.